

سرخ گلی غنچه مثال

گزیده‌ای از مخزن الاسرار نظامی

(به همراه مقدمه و شرح و توضیح)

تألیف:

دکتر سیدمرتضی میرهاشمی

دانشیار دانشگاه خوارزمی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

سرشناسه	: میرهاشمی، مرتضی. -
عنوان و نام پدیدآور	: سرخ گلی غنچه مثال : گزیده‌ای از مخزن الاسرار نظامی (به همراه مقدمه و شرح و توضیح) / تألیف سیدمرتضی میرهاشمی.
مشخصات نشر	: تهران: نشر علم، ۱۳۹۳.
مشخصات قاعده‌ری	: ۲۳۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۶۸۵-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
عنوان دیگر	: گزیده‌ای از مخزن الاسرار نظامی (به همراه مقدمه و شرح و توضیح).
یادداشت	: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰ - ۶۱۴ ق. مخزن الاسرار -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۶ ق.
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۶ ق. -- تاریخ و نقد.
شناسه افزوده	: نظامی، الیاس بن یوسف، ۵۳۰ - ۶۱۴ ق. مخزن الاسرار. شرح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ق ۹ م/۱۳۱ PIR
رده بندی دیویی	: ۲۳/۱۵۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۵۸۴۸۵

سرخ گلی

سرخ گلی غنچه مثال

مرتضی میرهاشمی

(دانشیار دانشگاه خوارزمی)

چاپ اول: ۱۳۹۳

تیراژ: ۷۷۰ نسخه

لینوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

مرکز بخش علم: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای زاندارمیری

بن بست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۶۸۵-۴

فهرست

۷	پیشگفتار
۹-۲۸	بخش اول
۹	گفتار نخست: درباره نظامی و آثار او
۱۱	نام و نسب نظامی
۱۲	مذهب نظامی
۱۴	همسران نظامی
۱۶	شخصیت و اخلاق نظامی
۱۷	نظامی و علوم زمانه
۱۸	آثار نظامی
۲۵	جایگاه نظامی در عرصه شاعری
۲۷	برخی از مقلدان نظامی
۲۹	گفتار دوم: تأملی در مخزن الاسرار
۷۷-۱۳۰	بخش دوم: گزیده‌ای از مخزن الاسرار
۷۹	در ستایش پروردگار
۸۱	در نعت رسول اکرم (ص)
۸۲	در توصیف معراج
۸۴	در مقام و مرتبت این نامه (مخزن الاسرار)
۸۵	گفتار در فضیلت سخن
۸۶	برتری سخن منظوم
۸۹	در توصیف شب و شناخت دل
۹۱	در پرورش دل و ثمره آن

۹۳	مقاله اول - در آفرینش آدم
۹۵	داستان پادشاه نومید و آمرزش یافتن او
۹۶	مقاله دوم - در عدل و نگهداری انصاف
۹۷	حکایت نوشیروان با وزیر خود
۹۹	مقاله سوم - در حوادث عالم
۱۰۰	حکایت سلیمان با دهقان
۱۰۱	مقاله چهارم - در رعایت از رعیت
۱۰۱	داستان پیرزن با سلطان سنجر
۱۰۲	مقاله پنجم - در وصف پیری
۱۰۴	داستان پیر خشت زدن
۱۰۴	مقاله ششم - در اعتبار موجودات
۱۰۵	داستان سگ و صیاد و روباه
۱۰۶	مقاله هفتم - در فضیلت آدمی بر حیوانات
۱۰۸	داستان فریدون با آهو
۱۰۸	مقاله هشتم - در بیان آفرینش
۱۱۰	داستان میوه فروش و روباه
۱۱۰	مقاله نهم - در ترک مثنویات دنیوی
۱۱۱	داستان زاهد توبه شکن
۱۱۲	مقاله دهم - در نمودار آخر الزمان
۱۱۳	داستان عیسی (ع)
۱۱۴	مقاله یازدهم - در بی وفایی دنیا
۱۱۴	داستان موبد صاحب نظر
۱۱۵	مقاله دوازدهم - در وداع منزل خاک
۱۱۶	داستان دو حکیم متنازع
۱۱۷	مقاله سیزدهم - در نکوهش جهان
۱۱۸	داستان حاجی و صوفی
۱۱۹	مقاله چهاردهم - در نکوهش غفلت
۱۲۰	داستان پادشاه ظالم با مرد راستگوی

۱۲۱	مقاله پانزدهم - در نکوهش رشکبران
۱۲۲	داستان ملک‌زاده جوان با دشمنان پیر
۱۲۳	مقاله شانزدهم - در چابک‌روی
۱۲۴	داستان کودک مجروح
۱۲۵	مقاله هفدهم - در پرستش و تجرید
۱۲۶	داستان پیر و مرید
۱۲۶	مقاله هجدهم - در نکوهش دورویان
۱۲۷	داستان جمشید با خاصگی محرم
۱۲۸	مقاله نوزدهم - در استقبال آخرت
۱۲۹	داستان هارون الرشید با حلاق
۱۳۰	مقاله بیستم - در وقاحت ابنای عصر
۱۳۲	داستان بلبل با باز
۱۳۳-۲۲۶	بخش سوم: تعلیقات
۱۳۵	شرح و توضیح ابیات
۲۲۷	نام اشخاص
۲۳۰	نام جای‌ها
۲۳۱	کتابنامه

پیشگفتار

هرچند ادبیات فارسی از سابقه‌ای طولانی برخوردار است و در ادوار مختلف متناسب با اوضاع و احوال جامعه و ذوق و سلیقه مخاطبان، شاعران به پدید آوردن انواع و اقسام شعر با موضوعات گوناگون روی آورده‌اند، اما وقتی سخن از شاعران تأثیرگذار در عرصه زبان و ادب فارسی به میان می‌آید، تنها نام چند شاعر است که می‌درخشد و البته نظامی گنجوی، از گویندگان قرن ششم هجری، از زمره این گروه است.

نظامی گنجوی از معدود شاعرانی است که با خلق ترکیب‌های فراوان و تعبیر گوناگون موجب غنای زبان فارسی و گسترش دایره واژگانی آن شد. البته ذهن خلاق شاعر و تخیل قوی او موجب شد تا دست به ساختن تصویرهای شعری زیادی بزند که غالب آنها از طراوت و تازگی برخوردار است.

نظامی با ورود به سه حوزه شعر تعلیمی و حکمی، به نظم درآوردن داستان‌های بزمی و غنایی و نیز منظوم ساختن برخی داستان‌ها از نوع حماسی تاریخی، کوشید تا طبع خود را در هر یک از این زمینه‌ها بیازماید. نخستین تجربه شعری نظامی و اولین مثنوی از پنج گنج وی، مخزن الاسرار است که هم از نظر حجم از دیگر آثار او کمتر است و هم به لحاظ موضوع با مثنوی‌های دیگر او تفاوت‌هایی دارد. شاعر در این منظومه که تعداد ابیات آن قریب به دوهزار و سیصد بیت است، تصویری از نوع اندیشه و نگاه خود به زندگی و جهان را به نمایش می‌گذارد. اگرچه شاعر در وقت سرودن مخزن الاسرار خود را «سرخ گلی غنچه مثال» می‌خواند که منتظر وزیدن باد شمال است تا شکوفا شود، اما وجود تصویرهای شعری متنوع، که غالباً بکر و تازه است، از یک سو و بهره‌گیری شاعر از دانسته‌های علمی خود از سوی دیگر سبب دشواری سخن وی در موارد مختلف شده است. با این حال در بیست مقالت این منظومه و بخصوص در داستان‌های مربوط به این مقالات سخن او هموارتر و روانتر به نظر می‌رسد. اما روی هم رفته مخزن الاسرار جزو آن دسته از آثاری است که به جهت پیچیدگی‌هایی که

دارد، نیازمند شرح و توضیح است و از گذشته تاکنون همواره این موضوع مورد توجه اهل ادب بوده است.

با توجه به این که برای آشنایی با سخن نظامی غالباً مخزن الاسرار در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود، و از طرف دیگر با نظر به ویژگی‌های این اثر، که پیشتر بدان اشارتی داشتیم، خواندن تمام این مثنوی در طی یک نیمسال تحصیلی برای دانشجویان کاری است دشوار، بر آن شدیم تا گزیده‌ای از آن را که شامل ۱۳۴۰ بیت می‌شود و از همه بخش‌های کتاب انتخاب شده، تهیه و با شرح ابیات مشکل آن در اختیار آنان قرار دهیم. شایان ذکر است که پیش از ورود به متن در مقدماتی که ترتیب داده شده، هم درباره نظامی و آثار او سخن گفته‌ایم و هم به تأمل در مخزن الاسرار پرداخته و آن را به تفصیل معرفی کرده‌ایم. امید است که توانسته باشیم آنطور که شایسته است زمینه آشنایی با نظامی را فراهم آورده باشیم. شکر و سپاس خدای را که ما را بر انجام این کار یاری کرد. توفیق همواره از اوست

سید مرتضی میرهاشمی، تابستان ۱۳۹۳